

ΤΑ «ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΙΑ, ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ»^(*)

Ένα βουνό, λέει κάπου, θά ποθουσε νά είναι γιά
• νά κλείσει μέσα όλη τήν Ἑλλάδα· καί τό κατορθώ-
νει. Τίποτα δέ μένει ἀπόξω. Μαγική λίμνη πού τήν
καθρεφτίζει ἑλάνκαιρη. Όλες οἱ γραμμές της, ὅλα
τά κινήματά της, ὅλα της τά γνωρίσματα, ὅλος της
ὁ σημερινός χαρακτήρας καθρεφτίζεται μέσα στό
κρουσταλλένια νερά της Τέχνης του τῆς γητεύτρας
καί μεγαλόπνοης, τῆς λυτρωμένης καί θαυμαστῆς.

«Ό,τι θαμάζω ἀπάνω ἀπ' ὅλα στά **«Δυό ἀδέρ-
φια»**, εἶν' ἡ ἀρχιτεκτονική του ἡ ἰσόγραμμη, ἡ γε-
λαζομένη, ἡ ἑλληνική. Νοιώθεις παντοῦ πεντελικό
μάρμαρο καί ἀπόλυτη ὥραιουθυμία ὡς καί στά πιό
ἐλάχιστα. Ὁ γοθικός, ὁ βυζαντινός, τῆς Ἀναγέν-
νησης οἱ ρυθμοί πού ἔφεραν οἱ ἰδέες τοῦ Ἀστέρη
ἀπ' τῇ Δύσει καί τὰ φιλιὰ τοῦ Ἀστρά ἀπ' τὰ βορι-
νά κορίτσια, συχωνεύονται καί ἀφομοιώνονται τό-
σο νόμιμα μέ τόν ἑλληνικό, ὥστε ὄχι μόνο δέ σοῦ
χτυποῦνε τήν προοπτική, μά ὅλωςδιόλου τὸ ἐναντίο,
σέ μαγεύουν, σέ τραβοῦν, λές πῶς νέος εἶν' ὁ ρυθ-
μός τους κι ὅλο σ'ά νά τόν ξέρεις ἀπό καιρό φαντά-
ζεσαι, σ'ά νά τόν εἶδες σ' ἄλλα χρόνια. Κι αὐτοῦ
βρίσκεται ὅλο τὸ μυστήριο τῆς τέχνης τῶν **«Δυό ἀ-
δερφίων»**.

Γι' αὐτό εἶναι παιγνιδιάρικο καί χαριτωμένο τὸ
ἔργο τοῦ Ψυχάρη, εὐάρεστο καί θελχτικό, ἐνῶ συ-
νάμα τόσο αὐστηρό καί σοβαρόπρεπο. Χάδι καί κε-
ραυνός!

Πῶς μοῦ θυμίζον τὰ **«Δυό ἀδέρφια»**, τὰ πιό
τέλεια ρομάν-ζα πού διάβασα καί πού μ' ἄφηκαν
ἀνεξάλειπτη ἐντύπωση! Μοῦ θυμίζον στήν τέχνη
τους καί στήν ψυχολογία τους τήν **«Καθουρία
τῆς Πάρμας»** τοῦ Στάντχιλ, τὸ **«Μπαρμπα — Γκο-
ριό»** ἢ τοὺς **«Χωριάτες»** τοῦ Βαλζάκ, τήν **«Ἀ-
νάσταση»** τοῦ Τολστόη καί ἄλλα· ἔμως ὅλα τὰ ξε-
περνᾶ στοῖς Ἰδανικό, ὅλα τὰ ξεπερνᾶ στοῖς χαρακτήρα
τὸν ἔθνικό.

Εὐτυχισμένο καί τρισόλδιο τὸ ἔθνος πού στά
πρῶτα του βήματα, νήπιο ἀκόμα, εἶχε τήν ξεχωρι-
στή τύχη νά βρεῖ παραστάτες τοὺς Βηλαράδες, τοὺς
Σολωμούς καί τοὺς Βαλαωρίτηδες. Εὐτυχισμένο καί
τρिसόλδιο πού καί τώρα, ἀπάνω στά παιδικτικά του
τά χρόνια, βρῆκε ἕναν Ψυχάρη, πού χωρίς νάπο-

στάσει, χωρίς ν' ἀηδιάσει, χωρίς νά σιχαθεῖ καί ν'
ἀπογοητευτεῖ ὕστερ' ἀπ' τὸν ἀνήθικο τὸν πόλεμο
πού τοῦ ἔκαναν καί τοῦ κάνουν οἱ συμπατριῶτες του —
πατριῶτες τῆς πεντάρας καί λαοπλάνοι ὀργιστοῦδες,
— χωρίς ν' ἀποτραβηχτεῖ στήν ἡσυχία του, γιατί
εἶναι ἄνθρωπος δράσης καί δέν τὸ μπορεῖ, χωρίς ν'
ἀρκεστεῖ στή Σορβίνια του καί στή ζωή του τήν
πλατιά τοῦ Παρισιοῦ, στάθηκε μ' ἀφοσίωση καί μέ
πίστη, δέχτηκε χαμογελώντας τίς βρισιές τους, τίς
εἰρωνεῖες τους, τὰ χτυπήματά τους καί τὰ ρεζίλικια
τους, κ' ἔδωκε τὸ ἔργο τῆς ψυχῆς καί τοῦ νοῦ του,
τὸ ποίημα τὸ μοναδικό τῆς λάτρας του, τὸ Ἀστέρι
τῆς Ὀμορφιάς... Ἐνῶ ἐκεῖνοι, ἕνας ἕνας τυλίχτη-
καν καί τυλίγονται στήν ἀφάνεια. Ἐσθύναν καί
σδύνουν σάν τὰ κερὰ τὰ κίτρινα μπροστά στοῖς φῶς
τῆς Ἀγάπης.

Τώρα βλέπω φανερά πῶς ἀρχίζουν οἱ ἔχτροι τοῦ
Ψυχάρη καί τῆς Δημοτικῆς, οἱ πολέμοι τῆς Ἀλθ-
θειας. Τοὺς ἀφανίζει ἡ Πρόληψη πού μπαίνει σά
μικρόδιο κακῆς ἀρρώστιας καί πολλαπλασιάζεται
μέσ' στον ἀδύνατο ὀργανισμό τους γιά νά τόν χαν-
τακώσει. Γίνεται χτικιό, γίνεται γάγγραινα. Τοῦς
σέρνει τὸ ρέμα τὸ μολυσμένο πού βέβαια ἀντιψυχα-
ρικό θανάται. Στήν ἀρχή μέ τῇ δικιολογία τοῦ ψω-
μοῦ. Ἀπὸ τῇ δειλία τους, ἀπὸ τὸν ἀνήθικο φόβο
τους ἀποτραβιούνται σιγά σιγά. Ὅχι! ἐμεῖς, λέμε,
εἴμαστε δημοτικιστές, μά ὁ Ψυχάρης γράφει ἄλλη
γλώσσα δική του, ὑποκειμενική, τοῦ κεφαλιοῦ του,
τῆς ἀκατεχιάς του. Γιατί ὁ Ψυχάρης, μάτια μου,
δέν ἔζησε στήν Ἑλλάδα, δέν ξέρεῖ τὰ ρωμαϊκά.
Στήν ἀρχή δέν τὰ πιστεύουν βέβαια αὐτὰ πού ἀ-
ναμασσοῦν, μά σιγά, σιγά γίνονται αὐτοῦποβολή,
γίνονται κακὴ συνήθεια, γίνονται ὀλεθρος. Θέλουν
νά ζήσουν! Σκιαζοῦνται τήν κοινὴ γνώμη, τρέμουν
τὸν ἴσκιό τους, εἶναι κακομοῖρηδες καί τρεσθίλιοι,
θέλουν νά ψευτοπεράσουν τὴ χαμοζωούλα τους. Οἱ
ἄλλοι, οἱ ἑτερόφωτοι τοὺς ἀκολουθοῦν μέ μάτια κλει-
σμένα, κ' ἔτσι πλέκεται ὁ ἀτιμὸς χορὸς τῆς συναλ-
λαγῆς καί τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς.

Ὅμως σ' αὐτοὺς ὅλους θά θυμίσω σήμερα μερι-
κά λόγια τοῦ Ρουσσώ, γιά νά βγάλουν μιὰ γιά πάν-
τα τὴ μάσκα τους καί νά τᾶχουν ὑπ' ὄψη τους ἔταν
μιλοῦν γιά Ψυχάρη καί γι' ἄνθρώπους πού δημιουρ-
γοῦν. Γιά νά νοιώσουν ἀκόμα πῶς εἶναι μικροί, τι-
ποτένιοι, ἀσήμαντοι καί ἀχρηστοί στή Ζωή, **ἀχθος
ἀρούρης**.

— «Ὅμως ἐνοιωθα, λέει ὁ Ρουσσώ, πῶς τὸ νά
γράψω γιά νά κερδίξω τὸ ψωμί, θάπνιγε γλήγορα τὸ
τζένιο μου καί θά σκότωνε τὸ ταλέντο μου, πού εἶ-
ταν λιγώτερο στήν πέννα μου παρά στήν καρδιά
μου καί γεννημένο μοναχὰ νά στοχάζεται μ' ἕναν

(*) Ἡ ἀρχὴ του στοῖς περασμένο φύλλο.